

Kur'ân'da İman Kavramı

Tevfik Yücedođru
Doç. Dr., U.Ü.İlahiyat Fakültesi

Özet

Kur'ân'da, bireyin emniyet içinde yaşama isteği ve ilahi mesaja teslimiyet göstermek, iman olarak adlandırılmaktadır. Hem kendini hem de çevredekileri huzur, güven ve sükûn hisleriyle yaşatmak şeklinde değerlendirilebilecek iman ve taşıyıcısı mü'min, aynı zamanda Allah'ın yeryüzünde arzu ettiği insan tipinin ortaya çıkmasını gerçekleştiren kişi denilebilir. Bu makalede iman ve onun taşıyıcısı mü'minin, Kur'ân'da kazandığı kavram anlamları üzerinde durulacaktır.

Abstract

The Concept of Belief (İman) in the Qur'ân

In the Qur'an, man's desire to live in peace and submission to the divine message is called imân (belief). The imân could be seen as to provide with serenity, peace and calmness both for himself and the others. The mu'min (believer) who is the bearer of imân is the person who represents on the earth the model personality that is willed by God. The article is dealt with the conceptual meanings of imân and mu'min in the Qur'an.

Anahtar kelimeler: İman, mü'min, küfür, kâfir, ubüdiyet.

Key words: Belief (imân), believer (mu'min), unbelief, unbeliever, slavery.

İnsan ihtiyaç mahkûmu bir varlıktır. İhtiyaçlarını gidermeden yaşaması imkânsızdır. Yeryüzündeki varlıklardan biri olarak yaratılan insan, ihtiyaçlarının tamamını hemen etrafında hazır bulmakta ve meccanen karşılamaktadır. Hiç bir ihtiyacı için, çevresinde bulduğu şeyleri, yokluktan varlık alanına çıkarma imkânına sahip değildir. Yeryüzünde yaratılışı, cinsiyetini seçişi, yeryüzünde yerleşmesi ve nerede hayatını idame ettireceğine dair karar vermesi de yaratıcının isteği doğrultusunda ve bir takdir çerçevesinde olmaktadır. Yaratıcı, Kur'an-ı Kerim'de sorarak: "yaratıcı bilmez mi?"¹ demektedir. Elbette ki Yaratıcı Allah (cc), insanın hangi ihtiyaçlara mahkûm olduğunu çok iyi bilmektedir. İnsan da her şeye muhtaç olduğunu, günlük hayattaki

¹ Mülk 67/14.

ihtiyaçlarından bilmektedir. İşte bu yüzden Cenab-ı Hak insanın maddi dünyasında ihtiyaç duyduğu bütün hususları hemen etrafında var edivermiştir. Aldığı nefes, yediği yiyecekler, üzerinde gezindiği toprak onun hiç bir dahli olmadan ama ona bahşedilen nimetlerdir, bunların takdiri insana bırakılmış ve tercihlerde bulunması istenmiştir. Çünkü insan hayatı boyunca hep tercihlerde bulunur. Bu tercihlerinin sonucunda sorumlu bir varlık olma bilinci oluşur. Sorumluluğun neticesi de hesaptır. Bireyin tercihte bulunmasına yardımcı olan Allah (cc), bizatihi onun tercihinine direkt olarak etki etmemektedir. Çünkü raûf, rahîm ve rahmân sıfatları O'nundur. *“Seni ben yarattım, ben var ettim. Bütün imkânları sana verdim, öyleyse şöyle olacaksın, seni zorluyorum”* dememektedir. Bu da Cenab-ı Hakkın yarattığı insana, rahmân, rahîm ve raûf sıfatlarıyla muamele etmesi olarak değerlendirilebilir. Kur'an: *“Ona iki yolu göstermedik mi?”*² demektedir ama *“şu yolu mecbur kıldık”* dememektedir. İki yolun ne olduğu Kur'an'da açık bir şekilde iman ve küfür diye bildirilmektedir. Onun için iman ve zıddı küfür, Kur'an'da enine boyuna açıklanan iki kavramdır. Kur'an'ın bütün açıklamalarına rağmen O'nun insana sevk ettiği hükümlerdeki tutumu tarafsızdır. *“Tercihini falan yönde yaparsan sana yardımcı olurum. İyi bir yöne gitmiş olursun”* der ama tercihini o yönde yapmayan insanlara da, karşılıksız verdiği nimetleri kısıtlamaz. Hiçbir şekilde onu zor bir durumda bırakmamakta ve bırakmamayı taahhüt etmektedir.

Allah (cc), Kur'an-ı Kerim'de: *“De ki: Siz ona (Kur'an'a) ister inanın, ister inanmayın”*³ buyurmak suretiyle ilahi mesaja muhatap olan insana karşı gösterdiği tarafsız tavrını zirveye taşımaktadır. Çünkü bu durumun ilah tarafından hiç de önemli olmadığı vurgulanmaktadır. İman edenlerin çokluğu O'nun azametini daha yüceltmediği gibi, inanmayanların çok olması da Allah(cc)'in kıymetini, değerini, yüceliğini düşürmeyecektir. İnsanların o yönde veya bu yönde tercih yapmaları O'na fayda yahut zarar getirmeyecektir. İnsanların en çok yanıldığı bu noktaya dikkat çekilmekte ve onun bu hususu bilmek mecburiyeti olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu hususu bilmiyorsa iman ettiğinde Allah'a yardım, iman etmediğinde de O'na zarar verdiğini sanabilmekte ve o insanın tercihleri devamlı yanlış olmaktadır. Onun için tercihinin yaptığı şeylerin mutlaka kendisine ait olduğunu ve mutlaka faydasının yahut zararının kendisine döneceğini bilmesi gerekmektedir. Bu sebeple insanlığın var olduğu günden bu yana devamlı inananlar da inanmayanlar da olmuştur. Bu çok tabii bir şeydir. İnananların çokluğu kâfir olanların hoşuna gitmediği gibi, kâfir olanların çokluğu da mü'min olanların hoşuna gitmemektedir. Her inanç grubu kendi

² Beled 90/10.

³ İsrâ 17/107

tarafının çokluğunu arzu etmektedir.⁴ Bu insanların birbirlerine karşı mûsamaha gösterememeleri olarak değerlendirilebilir. Çünkü inanan da olacaktır, inanmayan da olacaktır. “ De ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.”⁵

Kur'an-ı Kerim'de küfür sebepleri açıklanmıştır. Bunların başında, insanların “*Beşere mi inanacağız?*”⁶ kanaatleri gelmektedir. Kendi içlerinden olan bir insana inanmamak gerektiğini düşünmüşlerdir. “*O da insan ben de insanım*”, şeklindeki fikrin onları yanılttığı, ellerinde avuçlarında olandan vazgeçme ve mevkisini kaybetme, konumunu yitirme, mal ve mülkten ayrılamama tutkusu ve hemen azap gelmediğine göre şu anki rahatımızı bozmaya gerek yoktur gibi sebeplerle insanlar inanmamışlardır.⁷

Yine Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre, inanmayanlar, hep büyüklük taslayan, malına mülküne güvenen insanlardır.⁸ İnanıldığında Allah'a azamet ve kuvvet kazandıracağını düşünen insanlardır. “*İnanmazsam bu din zayıflar, Allah'a zarar veririm*”, diye düşünen insanlardır. Dolayısıyla şöyle düşünmez; “*benim elimde avucumda olan şeylere ben ne derece malikim ve bunları kazanmada ne derece güç sarf ediyorum?*” Hâlbuki esas düşünmesi gereken hususlar bunlardır. Yine inanmama sebepleri olarak göz göre göre azap yok ya ortada derler. Emniyet içinde yaşamak insanları rehavete sevk etmektedir. Nasıl olsa arayan yok, soran yok, bize herhangi bir ceza veren de yok, diye düşünürler. Bundan dolayı inanma ihtiyacı hissetmezler. Rahatlık da küfür sebeplerinden biridir.⁹ Peygamberlerin esasen üstünlük elde etmek, mal mülk kazanmak, insanların üzerinde kral gibi görünmek için gönderildiklerini zannederler.¹⁰ Bunlar insan tabiatından çıkarılmakta ve Kur'an'da inkâr sebepleri olarak zikredilmektedir.

İnsan, arzuları olan bir varlıktır ve bu arzularını gerçekleştirmek ister. Ama Kur'an'ın tabiriyle insan, kendi arzularını *heva* dediği yolda gerçekleştirmemelidir.¹¹ Aksi halde her istediğini her şeye rağmen elde etmeye çalışan insan, kendi kendine zarar veren bir varlık haline dönüşür. Yemek yemeyi çok seven bir insan devamlı yemek isteğinin engellenmemesi halinde bir kaç sene sonra yerimden kıpırdıyamaz hale gelir. Hâlbuki sevdiği şeyi yapmaktadır.

⁴ “İnsanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her grup kendilerinden olanla sevinip durmaktadır.” Mü'minûn 23/53; ayrıca bkz. Rûm 30/32.

⁵ Kehf 18/29

⁶ İsrâ 15/94

⁷ Mü'minûn 23/47.

⁸ Hümeze 14/2-3; ayrıca bkz. Alak 96/7-8.

⁹ Kehf 18/55.

¹⁰ Mü'minûn 23/33, 24.

¹¹ Furkân 25/43; Kasas 28/50; Câsiye 45/23.

Ya da hiçbir iş yapmak istemediği için yataktan kalkmayan insan bu isteği engellenmediği takdirde eklem hastalıklarına yakalanabilmektedir. Bu insan tipi de sevdiği şeyi yapmaktadır. Bu gibi hususlar da göstermektedir ki, insan kendisi için neyin yararlı, neyin zararlı olduğunu takdirden aciz bir varlıktır. Takdir edebilir, insanda bir takdir etme yetisi vardır, ama bu yetisini *heva* ve *hevesi* yönünde kullanırsa, hep arzu ve isteklerini mütemadiyen yerine getirme yönünde istekte bulunursa bu insanın sonu felaket olmaktadır. İslam ise insanın her yönüyle sağlıklı olmasını amaçlamaktadır.

Kur'an-ı Kerim insanları fiziki özellikler yönünden değil, inanç açısından taksim etmekte ve onları zihni yapısına göre sınıflayarak; iman edenler, kâfir olanlar, bir de ikisi arasındaki münafık tipler şeklinde belirlemektedir.¹² Aslında insanların hukukdan yararlanma yönünden aralarında bir fark olmamasına ve insan haklarını kullanmaları açısından eşit olmalarına rağmen Kur'an'ın inanç açısından sınıflamasına göre iki tip insan vardır; mü'minler ve kâfirler. Bu ikisinin dışında iman yönünden, inanç yönünden insanları değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Bu iki sınıf da kendi aralarında sınıflara ayrılabilir ama kâfir dendiğinde bunlar; zalim, müşrik, münafık, haddi aşan, ateist olan, vb. şekilde derecelendirilebilir. Mü'min dendiğinde de; Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği gibi, “*önde gidenler (es-sabikune's-sabikun)*”,¹³ Allah emri ve ilahi mesajı her şeyin üstünde tutanlar (*muttaki*), bunu ikinci plana itenler, tercihlerinde devamlı kendi menfaatini ön planda tutanlar ve mü'minliğini unutmayanlar vardır. Bu tip insanlar da kendi aralarında da sınıflandırılabilir. Mü'minler arasında da bu şekilde nitelik farklılıkları vardır. Ama Kur'an'da inanç yönünden esas olan iki tip insanın olmasıdır ve Kur'an'da bu tamamen temyiz edilmiştir; bu tip insanların iyi ve kötü tarafları açıklanmıştır. Zaten Kur'an-ı Kerim, bu iki yolun açıklamasıdır ve merkezi de insandır.¹⁴

İman nedir? Arapça bir kelime olan iman sözlükte: “emniyet ve güven duymak ve güven vermek” anlamlarıyla ön plana çıkmaktadır. Bu anlamların her ikisi de önemlidir. Mü'min olan kişi kendisine güveni olan kişidir. Bir de başkasına güven veren insandır. Korkmamak, korkacak hiç bir şeyi olmamak mü'minin en önde gelen niteliklerindedir. Bu sebeple inançları adına içinde olanı olduğu gibi itiraf etmektir. Bu yönü itibarıyla iman: Mutlak tasdik etmek, doğrulamaktır. Haber, nesne, hüküm ve şahsı doğrulamaktır. Te'yid etmek, içten gelerek samimiyetle bağlanmak, inanmak,

¹² Bkz. Bakara 2/ 2-23.

¹³ Vâkıa 56/10.

¹⁴ Bu iki tip insanın Kur'an'daki nitelikleri ve onların ahiret hayatında karşılaşacakları çeşitli durumları hakkında bkz. Vâkıa 56/8-40 ve 41-57; Nebe' 21-30 ve 31-40.

doğruluğunda şüphe olmadığını kabul etmek, kabullenmek ve öylece benimsemektir.¹⁵ İmanın kelime anlamları bunları içermektedir. Dikkat edilirse, son anlamı yalan, zan ve şüphenin iman olamayacağını hemen hatırlatmaktadır. Yani kişiyi buna zorlayan bir şey yoktur, eğer kendisini zorlanmış gibi hissederek öyle görünme ihtiyacı duyuyorsa o insana iman etmiş kişi gözüyle bakılamayacaktır. Zaten kendisi de bunu devamlı fark edecek ve fark ettirecektir. Bu çerçevede mü'min de istek ve arzularını istediği gibi dışa vurabilecek, kalben müsterih olacaktır. Vicdani güven duyacaktır. İçindeki ve kendisine doğru görüneni itiraf edecektir. İtimat edebilecek, eman verecek, emin kılacaktır. İmanın kelime anlamında da var olan bu karşılıklar onun taşıyıcısı olan mü'minde de tabii ki bir nitelik olarak bulunacaktır.

el-Mü'min dendiğinde Cenab-ı Hakkın güzel isimlerinden (el-esmâu'l-hüsnâ) biri söylenmiş olmaktadır ki, bu da: "Emin kılan, emniyet duygusu veren ve bizzat bunu tatbik eden"¹⁶ manasındadır. Cenab-ı Hakkın **el-Mü'min** vasfından dolayı kâinatın içersindeki bu küçük gezegen içerisinde herkes ve her şey emniyet içinde yaşamaktadır. Hiç bir zaman helak olma duygusuyla devamlı tedirgin olmamaktadır. Bu duygudan dolayı altımdan yer kayar mı, hava tükenir mi, su olmaz mı? gibi endişeler yaşanmamaktadır. Eğer öyle olsaydı bu endişeler her an insanı meşgul eder ve bu dünya hayat yaşanmaz hale gelirdi. Cenab-ı Hakkın bu güzel isminden dolayı insanlar, sadece mü'min olanlar değil insan olarak emniyet içinde yaşamaktadırlar. İşte bu sebeple Allah'ın **el-Mü'min** isminden pay alan anlamında mü'min dendiğinde yukarıda sözlük anlamları ifade edilen şeyi kabul eden ve kalbi sükûn bulan, emin olan, güven ve itimat telkin eden insan anlaşılmaktadır. Bütün bu anlamları bünyesinde toplayan bir anlamlandırmayla mü'min; güven ve itimat telkin eden kişidir. Onun için peygamberimiz: "Mü'min elinden ve dilinden kimsenin zarar görmediği kişidir."¹⁷ buyurmuşlardır.

Istılahta iman: "Hz. Peygamberi, vahiy yoluyla getirdiği tüm hususlarda tereddütsüz olarak tasdik etmek, ona inanmak"¹⁸ anlamına gelmektedir. İstilah olarak mü'min dendiğinde: Hz.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1994, XIII/ 21; Âsım Efendi, *Kamus Tercemesi*, İstanbul, 1231, I/675; Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akâid*, (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1980, s. 276; Kılavuz A. Saim, *İman-Küfür Sınırı*, İstanbul, 1982, s.19.

¹⁶ Bkz. Yurdagür, Metin, *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri*, İstanbul, 1996, s. 81; a.mlf. *Allah'ın Sıfatları Esmâü'l-Hüsnâ*, İstanbul, 1984, s.115.

¹⁷ Buhârî, İman, 3; Müslim, I, 65.

¹⁸ Kılavuz, A. Saim, *Anahatlarıyla İslâm Akâdi ve Kelâm'a Giriş*, 10. Baskı, İstanbul, 2004, s. 37.

Peygamber'in vahiy yoluyla getirdiği bütün hususları şeksiz şüphesiz kabul ve tasdik eden ve ona inanan" insan tarif edilmiş olmaktadır.

İmanda esas olan tasdiktir. Tasdikte esas olan da kesin kabullenmedir. Dinde, bazısını kabulleniyorum, bazısını kabullenmiyorum, bir kısmı bana uyuyor, bir kısmı bana uymuyor, gibi hususlardan tereddütsüz olarak sıyrılmak ve böyle bir tereddüt içersinde yaşamamak esastır. Tasdikte esas olan kesb ve ihtiyarın olmasıdır. Yani kişinin, arzu ve isteğine dayanan gayret, çaba, seçme ve tercih etme hürriyetini kullanarak Allah'ın vahiy yoluyla gönderdiği şeyi kabullenmesidir.¹⁹ *Tereddütsüz*²⁰ diye nitelendirilmiş olması Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de: " Dinde zorlama yoktur."²¹ buyurmasındandır. "Dinde zorlama yoktur"un anlamı; "insanların tercihini zorlama yoktur", şeklindedir. İnsanların herhangi bir hususu tercih etmelerinde, şöyle yapacaksın, böyle yapacaksın, diye başlarında dikilmenin hiç bir anlamı yoktur. Zaten kabulleniyormuş gibi gözükme iman değildir. Böyle bir insan yapısı Kur'an'ın arzu etmediği ve özellikle karşı çıktığı bir tiptir.²²

Tasdik bir hükmü veya bir haberi kesin olarak kabul etme hadisesidir. O zaman kişinin kendi gayretiyle, psikolojik rahatsızlık duyduğu hususlardan sıyrılmak üzere seçerek, isteyerek, anlayarak, bilerek, kendisine göre doğru olanı kendisine göre tercih etmesine iman denmektedir. Burada birkaç husus göz ardı edilmemelidir. Mutlaka şahsın kendi hürriyeti aranmalıdır. Kendi hürriyetini içermiyorsa o kesb ve ihtiyardan uzak olan bir tasdik demektir. İtikadi bilinçlenme tasdik ile ortaya çıkmaktadır. Kişinin mü'menün bihe, şeksiz şüphesiz, tereddüt göstermeden, yalan ve zandan uzak bir şekilde bağlanmasında bu şuur halinin önemi büyüktür. Hem kendisini kandırmaya yönelik olan yalandan, hem de başkasını kandırmaya yönelik olan yalandan ve zandan, öyle zannediyorum, böyle zannediyorum, düşüncesinden uzak bir şekilde bağlanmasına iman denmektedir. Mü'menün bih ise: Kur'an ve mütevatir sünnette varid olan hususların delaleti ve subuti kat'i olanlarına bu isim verilmektedir. Delaleti ve subuti kat'i olan hususlar, iman esaslarını oluşturmaktadır. İmanın altı esası olarak bilinen bu itikad listesi ki, aslında çok sağlıklı bir ayırımı içermemektedir. Çünkü insanlar imanın altı esastan ibaret olduğunu zannediyorlar ve onları kabullendiklerinde artık başka inanç esasını benimsemeye ihtiyaç yoktur diye düşünebiliyorlar. Kur'an'ın başından sonuna ve Peygamberimiz (sav) den mütevatir olarak: "Yalan söylemeleri mümkün olmayan bir topluluk" tarafından nakledilen hususların

¹⁹ Bkz. İbn Teymiyye, *İman Üzerine*, (Çev. Salih Uçan), İstanbul, 1985, s. 111 vd.

²⁰ Hucûrât 49/15.

²¹ Bakara, 2/256.

²² Bakara 2/14-16.

tamamının inanç esası olarak kabullenilmesi gerektiği bilincine ulaşamıyorlar. İşte bu hususları bir bütün olarak toptan kabul ve tasdik eden ve iman eden kişi, şeksiz şüphesiz, inanan insan, mü'min adını hak etmektedir.

İman, Kur'an ve mütevatir sünnette varid olan hususların delâleti ve subûti kat'i olanlarına olduğu gibi inanmak ve gereğini yerine getirmenin gerekliliğine ve zaruretine inanmaktır. Yerine getirmiyorsa o kişiye kâfir denilmez ama zaruretine ve gerekliliğine inanmıyorsa o kişi mü'min adını hak etmemektedir. Çünkü yapmak, icra etmek başka şeydir, gerekliliğine inanmak başka şeydir. Bu ikisini birbirinde ayırmak gerekir. Kur'an-ı Kerim, mü'menün bihi; inanılacak hususları tek tek sayar.²³ Ama sadece bu sayılan ilkelere inanın, diğerlerini inanç esası olarak kabul etmeyin anlamında değildir. Allah, ahiret, melek, kitap ve peygambere iman etmek, iman umdesi olarak sayılır.²⁴ Diğer bir ayette de, ilk önce ilk üç temel sayılır, Allah, peygamber ve kitap, sonra kim Allah, melekler, kitap, peygamber ve ahireti inkâr ederse o doğru yoldan sapmıştır, denilir.²⁵

İmanın, bütün bu kelime anlamları doğrultusunda bir tanımını yapmak gerekirse, onun neliği konusunda değişik bazı açılımlar getirilebilir. Bunların başında birey açısından iman, emniyet içersinde yaşama isteğidir. Kendi anlamlarından çıkarılabilecek husus budur. Emniyet içersinde yaşamak isteyen insanlar mutlaka fitratlarının gereği olan şeyi seçmek durumundadırlar. Çünkü ayet-i kerimede, Cenab-ı Hak şöyle buyurur: "Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize süs yapmıştır."²⁶ İman bir gönül süsüdür. İnsanın tabiatında bu vardır ve birey gönül süsünü taşımak durumundadır. Bilgi sahibi, tercih sahibi insanların taşınması mecburdur. Ama taşımak istemeyenler taşımayacaklardır. "Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir."²⁷ Yani insanın yaratılışında, tabiatında, mayasında imanı güzel görmek, zulmü, küfrü, isyanı kötü görmek gibi bir haslet vardır. İman etmiş insandan Kur'an'ın istediği, Allah'ın emirlerine boyun eğmesi, yasaklarından kaçınmasıdır; yasaklarını severek, isteyerek yapmamak, emrettiği şeyleri severek ve isteyerek, gönül hoşnutluğu içinde yapmak bir iman göstergesidir.

Onun için iman, tercihte bulunan insanın bir süsü olagelmıştır ve öyle taşınması gerekir. Süs olduğunun farkında olunmalıdır. İşte bu sebeple iman, bireyin emniyet içinde yaşama isteğidir. Çünkü mü'min olan kişi başta kendisine zararsızdır. Zalim

²³ Bakara 2/177; Nisa 4/136.

²⁴ Bakara 2/177.

²⁵ Bkz. Nisa 4/136.

²⁶ Hucurât 49/7.

²⁷ Hucurât 49/7.

kavramı hep başkalarına zulmeden olarak anlaşılmaktadır. Hâlbuki insanın kendi fitratına uygun davranışlar göstermemesi de zalimlikdir. Siz nasıl ki zarara uğramayı arzu etmezseniz başkaları da zarara uğramayı arzu etmeyecektir. İman etmiş olan insanın hem kendisine zarar vermesi hem de başkalarına zarar vermesi Kur'an'da yasaklanmıştır.²⁸ Bu noktadaki imanda, kişisel formdan toplumsal forma kayma vardır. Toplum hayatında, herkes iyi olursa, herkes kendine karşı dürüst olursa, herkes zalimliği kendine karşı terk ederse zulüm kavramı ortadan kalkacaktır. Kur'an'ın arzu ettiği, kişinin kalp süsü olan imanla bireye kazandırmak istediği esas haslet, zulüm kavramını gönüllerde yaşatmamaktır. Bütün gayret bunun içindir. Başkasına zulmettiğinde nasıl başkasının canı yanıyorsa, kendi tabına uygun davranmadığı zaman da aynı şekilde, o derecede kendi canının yanması gerekir. Çünkü insan gönlü, kalbi ile dili arasında çelişki olmayan varlıktır, olmaması gereken varlıktır. Eğer böyle bir farklılık var ise bu insan başta kendisine zarar veriyordur. Şahsiyetini, kimliğini ortaya koyamıyordur. Kendine güvenini kaybetmektedir. Hâlbuki iman ve onu taşıyan mü'min kelimelerinin bireye kazandırdığı anlamlardan biri de hem güven içinde olmak, hem de başkasına güven vermektir. Kendi kendine güven veremeyen, kendi kendine saygılı davranamayan insan kalkıp da başkasına nasıl yararlı olabilir, nasıl güven verebilir? Onun için emniyet içinde yaşama hissi ve isteği imandandır. Bir yönüyle iman bir tercihtir; başka şeyleri değil de inanç esaslarını (mü'menün bih) seçme tercihidir. İlahi mesajın insana sevk ettiği şeyleri seçerek onun haricindekileri reddetme tercihidir. Onun için iman etmiş kişi tercihinin doğrultusunda, kendisine emredilen şeylerin hepsini yapar, diğer şeyler onu çok önemli bir yere getirirse, çok para kazandırsa, çok mevki kazandırsa da, insanların en üstünü olsa da yine de o yolu tercih etmez. Hem iman yönünü, hem de imanın karşıtını yani küfür yolunu, küfrün niteliklerini kendi bünyesinde barındırmaz, barındıramaz. Çünkü bu şirk unsurudur. İnsanın kendi içerisinde taşıdığı dualitedir. İman ise bu ikircikli durumdan kurtulmaktır.

İman zihni bir inkılâptır, değişimdir. Değerler dünyasını; kalp ve zihnini hoşnut olmadığı yönünden, hoşnut olduğu, sevdiği, beğendiği, isteyerek tercih ettiği yöne çevirmektir. İmanda istek, hürriyet birinci derecede önemlidir. Bu şekilde bireyin, zihnî inkılâbını gerçekleştirmiş olması çok önemlidir; kendinden yüce bir varlığı kabul etmiştir ve zihninde başka bir yük yoktur. İnandığı ve her zaman tekrar ettiği Allah en büyük, en değerli ve ibadete layıktır, (*Allahu Ekber*) diye ifade ettiği bir ilahı vardır. Bunun haricinde hiç bir varlığı büyük olarak kabul ve telakki etmez, ululuğu layık

²⁸ Bara 2/279.

görmez. İbadete değer bulmaz. Diğer bütün önem atfettiği şeyleri değerler dünyasının herhangi bir yerinde, o mevkie getirmez.

Mü'min başka dinlerin tanrılarını değerler dünyasında, kalbinde bir yere getirmez. “Ey Kâfirler! De. Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz. Ben de sizin taptıklarınıza asla tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.”²⁹ Bu ayet-i kerimenin geldiğinde Mekke’de Yahudiler ve Hıristiyanlar vardır ve onların da kabul ettiği ilahlar vardır. Bu insanların kimilerine göre ilahlar sadece kendilerine yardım eder, kimilerine göre beşeri unsurlar karışmıştır, kimilerine göre kendilerin mal temin eder, kimilerine darda kaldığında yardım eder. Ama peygamberin niteliklerini ön plana çıkararak ilahi vahiyle insanlara duyurduğu ilah, insanın her an huzurunda olduğu, hiç bir zaman sorumluluğundan kurtulamadığı ve ibadette *ihsan* denilen mevkii daima gözetmesi gerektiği bir ilahdır. Cibril hadisinden hatırlanacağı gibi, ibadetin en üstünü Allah’ın huzurunda olduğunu her daim fark ederek öyle davranmaktır. Peygamber (sav) buna *ihsan* demektedir ve *ihlâs*ın da üstünde ihsan kavramını oraya yerleştirmektedir.³⁰ Bizim ilahımız elbette ki bize yardım eder. Ama bizim dışımızda inanmayan insanlara da yardım eder. Yahudi’nin ilahı sadece kendisine yardım eder. Sadece onu korur, gözetir, kollar. Nitelikleri ön plana çıkarıldığında Yahudilerin kafasında olan ilah ile Hz. Peygamberin kendisine iman ettiği veya Hz. Peygamber dönemindeki mü’minlerin iman ettiği ilah arasında fark vardır ve zihni inkılâp dediğimiz husus bu noktadan gerçekleşmektedir. Eğer bir kişi *mü’minim* diyorsa, tercihlerinde hiç bir zaman başka yolları seçmeyen insan tipi kast edilmiş olmaktadır. Menfaatleri kendi inancının önüne geçmeyen insan tipi anlaşılmalıdır. Menfaatler çok önemli tercih araçlarıdır, bu önemine rağmen iman tercihini hiç zedelemeyen insan, Kur’ân’ın övdüğü mü’mindir. Bu sebeple zihni inkılâbı gerçekleştirmiş olan insanlar, hiç bir zaman maddi menfaat, makam hırsı peşine düşmemişlerdir.

İman üst bir değerdir ve bu üst değeri insan her ne pahasına olursa olsun korumak, parçalamamak ve örselememek durumunda ve mecburiyetindedir. İnanmada insana bir zorlama yoktur. Gönül hoşnutluğu ile tercih edilmiş olanın, daha sonra *bir kısmına inanıyorum, bir kısmına inanmıyorum, bir kısmını tasdik ediyorum, bir kısmını tasdik etmiyorum* gibi bir tercih söz konusu olmamalıdır. Çünkü imanda ya hep, ya hiç esastır. Üst değerde aslolan sabır ve

²⁹ Kâfirûn 109/1-6.

³⁰ Buhârî, “İmân”, 37.

sebatı sonuna kadar korumak ve gerekiyorsa da bu uğurda candan vazgeçmektir.³¹

İman, şahadet ve gayb dünyasında kendisine ilahi vahiyden takdim edilenden başkasını tanımama, önemli görmeme çabasıdır. Onun şahadet dünyasını anlamlandıran gayb dünyasıdır. Bu iki dünyayı birbirinden ayırmak, hayatı anlamlandırmak hususunda bir çarpıklığın başlangıcı olmaktadır.³² Gayb, mü'minin iman unsurlarından biri ve onun temel niteliklerinin en başında gelenidir.³³ Bunlar bireyi ilgilendiren yaratılıştaki mayadır; fitrattır. İman denildiğinde bu fitrat kast edilmektedir. Zira fitratın insanda tezahür etmesi gerekir. Çünkü imanın vizyonu ve vitrini ameldir. Tezahür etmiyorsa o insanın, kalbî fiil olan hususu ki iman kalbî bir fiildir, dışardan baktığınızda amel ile onu süsleyemiyorsa o insan hala mü'mindir, ancak onu amel ve dil ile en azından belli etmek mecburiyetindedir ve yaratılışından getirdiği hasletlerle sahip çıktığı gibi davranışlarıyla da sahip çıkmak mecburiyetindedir.

İman içersine herhangi bir şey karıştırmamalıdır. Çünkü iman o kadar net ve berraktır ki, içinde zararlı olan herhangi bir hususu; küfrün, nifakın, zulmün herhangi bir katresini barındırmaz, barındırmamalıdır. Aksi takdirde bugün tenkide ve kötölemeye maruz kalan mü'min niteliğini kazanmış olur. Bu günün mü'minleri, hayatlarında birçok olumsuz şeyi barındırıyorlar ve ondan sonra mü'minler. Belki en son sırada mü'minler. Cenab-ı Hak ise: “İnanıp da imanlarına bir zulüm bulaştırmayanlar var ya işte güven onlarıdır ve onlar doğru yolu bulanlardır.”³⁴ buyurmakla inançlarına herhangi bir olumsuzluk; şirk, nifak ve inkar gibi bir hususu eklemelendirmeyen insanları muteber mü'min saymaktadır.

İman yol ayrımında olmadan menzile ulaştıracak yolu bulmak, bu mana itibariyle mü'min de yol ayrımında bekleyen değil, tercihini yaparak, yollardan birini ve doğru olanı seçen insandır. Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle “önüne, hangi tür engel çıkarsa çıksın yoluna devam etmek için bu engelleri tanımayan” insan tipine mü'min denir. Bunun için birçok engelin olduğu bir gerçektir. Onların en belirgin bir tanesini söylemek gerekirse: “Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler. Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler.”³⁵ buyurulmaktadır. İman sahibi için yolun ne kadar açık olduğu

³¹ Bkz. Hucûrât 49/15.

³² Kehf 18/104. “ Onlar, iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatındaki çabaları boşa gitmiştir.”

³³ Bkz. Bakara 2/3.

³⁴ En'âm 6/82.

³⁵ Yûsuf 12/ 105-106.

vurgulanmak suretiyle engellere takılıp kalmamanın gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Kur'ân, iman kavramının hayatın bütün yönlerini kapsadığını açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerim, herkesin iman yönünde tercihte bulunmasını ve hayatını iman ettiği prensiplere göre ayarlamasını emreder. Kur'an-ı Kerim'de insanlara, “*Ey İman edenler!*” diye sevk edilen ayetler dikkatlice gözden geçirilirse bunlar, insanın ya iman yönünü, ya amel yönünü yahut da ahlâk yönünü tamir edici, erdemli davranışa yönlendirici olduğu fark edilir.³⁶ Onun için Kur'an-ı Kerim'in insanlara sevk ettiği emir ve nehiyeler mü'minler tarafından dikkatlice tetkik edilmeli ve üzerine gerekli olan bütün görevlerin istekle hayata aktarılması yönünde çaba gösterilmesi istenmektedir. Zaman zaman bütün yönlerini mercek altına alarak gözden geçirmesini istemekte ve mükemmel bir birey olarak yeryüzünde kendine düşen görevi ifa etmesi emredilmektedir. İmanın böyle bir algılama tarzı olmazsa Kur'ân, kişinin sadece felsefi sistemlerden birisine inanıyormuşçasına veya kanaatindeymişçasına bir imana sahip olacağını bu iman etme şeklinin de bir defa bir yere kayıt yaptırır gibi “*La ilâhe illallâh Muhammedü'r-rasûlullah*” demekten ibaret hale geleceğini ve bunun normsuz bir birey oluşturacağını belirtir. Hâlbuki Kur'ân'ın arzu ettiği iman ve onu taşıyan mü'min bu olmamalıdır.³⁷ Kişinin hayatında her an, her dem hatırladığı, tekrar ettiği, o idrak içinde olduğu, o şuuru dışı yansıttığı bir yönü mutlaka bulunmalıdır.

Bütün bu hususlardan sonra imanın ne olduğu konusunda Kur'ân'dan bir cevap aranırsa onun bir nasip işi olduğu da belirtilmelidir. Çünkü “Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse iman edemez. O, düşünmeyenler üzerine pislik var eder. De ki: *Göklerde ve yerde neler var bakın!* Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda vermez.”³⁸ Hemen akla gelebilir. Hani iman kişinin ihtiyarı idi? Bilerek, isteyerek, severek tercih ediyordu. Evet, kişi bilerek, isteyerek, arzu ederek, hürriyeti ile bunu seçer, bu meyli gösterir, Cenab-ı Hak da buna izin verir. Kişi istemez, reddeder, kaçır, nefret ederse Cenab-ı Hak ona izin vermemiş olur. Onun için iman biraz da nasip işidir.

Kur'ân'da belirtilen bütün bu anlamları ile imanın sahih olması için çaresizlik anında benimsenmiş olmamalıdır. İman bireyin ümidinin tükendiği yerde (ye's) kabul ettiği bir tercihsizlik hali olmamalı aksine özgür iken seçtiği bir meyli olmalıdır. Hürriyet,

³⁶ Bkz. Bakara 2/177; Mâide 5/3-5; Hucûrât 49/11-12.

³⁷ “Siz insanların iyiliği için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız. Ehl-i kitap da inansaydı, elbette bu, kendileri için daha iyi olurdu.” Âl-i İmrân 3-110.

³⁸ Yunus 10/100-101.

istek, arzu, şevk birinci derecede önemlidir. Yani Firavun'un artık boğulurken *ben iman ettim*³⁹ demesi, başka hayat şansı yok, inkâr etme şansı yok iken başvurmak mecburiyetindeki bir hali gibi olmamalıdır.

Mü'min zarurat-ı diniyyeden, yani subûti ve manaya delâleti kat'i olan Kur'an ve mütevatir sünnetten hiçbirini inkâr, tahkir etmemeli ve müstehzi tavırlarla onları alaya almamalıdır. İnanıldığına sahip çıkmalıdır. Zarurat-ı diniyyeden olan şeylerin hiç birini inkâr etmemelidir. Zaten birini inkâr eden tamamını inkâr etmiş olur. Onlardan herhangi birini yalanlamamalıdır. Yine onlardan herhangi birini yalanlamaya alamet sayılabilecek bir davranış içine girmemeli, hem inanç esaslarını gönülden benimsemeye hem de onları günlük hayatında yansıtmada bir zaaf göstermemeli iç dünyası ve dış görüntüsü ile de mü'min olmalıdır.

Dini hükümlerin hepsini bir bütün olarak algılamalıdır. Bölüp, parçalayıp, ondan sonra bir kısmını kabul edip bir kısmını ret, bir kısmını istihza sadedinde dinin paramparça edilmesine yol açmamalıdır.

Dini emir ve yasakları icra ederken tekebbür ve gurur göstermemelidir. Yaptığı amelleri çok görüp ilahi azaptan emin olmamalı, *benden daha iyisi mi var* diye düşünmemeli veya yaptığı günahlardan dolayı kendisini kurtuluşa eremeyecek bedbaht insanlardan zannetmemelidir. Cenab-ı Hakkın kendisine her zaman merhamet edebileceğini bilmelidir. İbadet ve taatinde sabit olan insanların da bir gün ayağının kayabileceği endişesi taşınmalıdır. Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeli, azabından emin olmamalıdır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Kur'ân, getirmiş olduğu kavramlar ve o kavramların taşıyıcısı olan inananlarının karar vermede, tercihte bulunmada bir kararsızlık hali yaşamamalarını, hayatın kısa bir dönem olması nedeniyle deneme yanılma suretiyle hayatlarını boşa harcamamalarını arzu etmektedir. İmanın birey şahsiyetine kararlılık kazandıran bir özellik olduğunu ve bu hasleti kazanan mü'minlerin karakter sahibi, tereddütten uzak, yola girmiş, tercihlerinden pişmanlık duymayan kişiler olmasını tavsiye etmektedir. Kendisinin ve çevresindeki diğer bireylerin huzur ve güven içinde yaşama hakkının olduğunu hatırlatmak suretiyle mü'minin bunu yeryüzünde gerçekleştirebilecek yegâne model olduğunu belirtmektedir. Bu günün mü'mininde görülen inanç ve davranış zaafının, inanç sisteminin eksikliğinden veya önerilen hayat tarzının yetersizliğinden değil bu normlara sahip çıkmayan inanmış görünen bireylerden kaynaklandığı hatırlatılmaktadır. Kur'ân'ın hem önerdiği inanç esasları hem de ortaya çıkarmaya çalıştığı insan

³⁹ Yunus 10/90.

modelinin, toplum için gerekli olduğu aksi takdirde çeşitli buhran ve ısdırapların bireyi ve toplumu kemireceği bildirilmektedir.

Son söz olarak ifade etmek gerekirse Kur'an'daki iman ve mü'min kavramlarının iyi anlaşılması ve anlatılması halinde bireysel ve toplumsal birçok problemin ortadan kalkacağı, huzur ve güven ortamında yaşanacağı unutulmamalıdır.